

Nødild i Møgeltønder.

Ved Hans Knudsen.

1713 5. Juni saa Provsten i Møgeltønder Herred, Andreas Wedel, ¹⁾ Sognepræst i Daler, sig nødsaget til at sende Stiftsøvrigheden i Ribe følgende Skrivelse ²⁾:

Velbaarne og høy-edle H. Stifts-Befalingsmand
samt

høy-edle og høy-ærværdige H. Biskop,
høy-gunstige Patroner og Velyndere!

For Deris velbaarne Excellence og høy-edle Høyærværdighed eragter jeg fornøden at andrage, det de Møltønder Byemænd, der dog skulde være saa vel oplyste i deris Christendom, sidst afvigte den 20. Maji have begaaet et meget forargeligt Stykke, idet de under Prætext at redde deris Qvæg, som blev angreben med en sær smittsom Sygdom, efter et Raad, som Satan alleene siunes at have været den første Angivere til, have vildet save Ild af en Hamp-Tove i et Eege-Træ, hvilket dog icke vilde lade sig gjøre, førend alt Ild i den heele

¹⁾ Andreas Wedel f. 1677 31. Januar, død 1730, Sognepræst i Daler 1707—30. (Vahls Slægtebog 16. Hefte S. 138. Jvf. Wibergs Præstehistorie I S. 260.)

²⁾ Ribe Bispearkiv: Møgeltønder Herred, ad Reg. Nr. 7. Capsa 20. Pk. 2. Nr. 7.

Bye var udsluckt, og alle Kiærlinger med deris Ild-Potter og Tobacks-Piber vare uddrevne af Huusene ud paa Marcken. Da efter lang Arbeyde og ofte gientagne Huus-Visitation til ald anden Ilds Slyckelse og de gamle bedagede Kiærlingers Uddrivelse omsider Ild erlangedes, foraarsagede det saa stoort et Jubel-Skrig, ligesom der var falden en hellig Ild ned til dem fra Himmelen. Af denne Ild gjorde de en Røg, giennem hvilcken alt deris Qvæg paa et snevrt Sted ved Schackenburg nogle Gange blev dreven; der blev smøget med denne Ild i alle Dørrene og Leyene, som Qvæget havde sin Gang igien-nem, ja denne Ild blev saa høyt agtet, at der i alle Huusene maatte gøres Ild deraf paa Skorsteenene, om de indvaanendes Qvæg ellers skulde nyde denne Ilds formeente herlige Krafft og Nytte; udi hvilcken daarlige og skammelige Forargelse andre Byers Indvaanere i Møltønder Sogn allereede skal have efterfult dem, enddog de med deris store Skade har fornummen, at saadant Satans eller hans Redskabers Raad duer og nytter aldeels intet. Det som herhos falder allerforunderligst, er, at Bønderne dertil havde erlanget Sognepræstens ¹⁾ Consens, som dog udgiver sig for saa stoort et Lius for sin Menighed.

Som nu ovenbemeldte Forargelse saa aabenbarligen er dreven til mange Guds Børns største Forundring, at saadant et hedensk Væsen saa aldeelis uden Frygt og Afsky for Guds Vrede og Øvrighedens Straff af christne torde begyndes eller begaaes, saa torde jeg icke tie stille dertil, at jeg icke skulde siunes at samtycke derudi eller gøre mig deelagtig i fremmede Synder. — Indstiller derfor til Deris velbaarne Excellences og høyedle Høyærværdigheds høygunstigste Betænckning, paa hvad Maade slig stoor Forargelse kand straffes og gandske afskaffes. Jeg i det øvrige recommenderer mig i

¹⁾ Johan Henningsen 1709—30 Sognepræst i Møgeltønder, født i Tønder, »simpel, ringe studeret og slette Gaver« (Wibergs Præstehistorie II S. 417.)

Deris Affection og forbliver stedse næst Guds Naades og
Velsignelses trohjertigste Forønskning over Dennem selv og
Deris velbaarne og høyedle Familier,

Velbaarne H. Stifts-Befalingsmand
samt

høy-ærværdige H. Biscop

Deris

allerydmygst Tienere og flittige
Forbedere,

Daler Præstegaard

Andreas Wedel.

den 5te Junii

Anno 1713.

Biskop Oksen var dog ikke til Sinds at fare haardt frem i Anledning af den begaaede Forargelse, thi paa Provstens Skrivelse findes en lille Notits indeholdende Bispens Svar, dateret 15. August, saa Sagen synes at være blevet meget grundigt overvejet. Herefter skulde Provsten visitere og »foreholde Menigheden dens Forseelse, med alvorlig Advarsel herefter saadan Overtro at sky og fly, hvis de icke med offentlig Skriftemaal vilde anseeis.«

Om Nødilds Anvendelse mod Kvægsyge findes allerede i IX Bind af »Jydske Samlinger« en Beretning, og Fænomenet hører ikke til de uoplyste, men Eksemplerne paa det er endnu faa i Danmark, og ovenanførte Skildring af Fremgangsmaaden i Møgeltønder har selvstændig Værdi baade ved de Enkeltheder, den meddeler, og ved Fremstillingens drastiske Kraft, som vidner om, at Provsten i Daler ikke for intet havde Anders Sørensen Vedel til Oldefader.

Som Provst Wedel vejrede, stod han her overfor en hedensk Levning, og dens Rødder gaar endda tilbage til de ariske Folks dunkle Fortid, thi Forestillingen om den ved Gnidning frembragte Ilds Hellighed og rensende Kraft

har været udbredt blandt alle Arier, og den er konstateret foruden her i Danmark bl. a. i Sverige, Tyskland, Skotland, det antikke Rom og Grækenland samt i Indien.

Det tog ogsaa Kristendommen Aarhundreder, inden den paa europæisk Grund fik Bugt med denne Forfædrenes Tro. Allerede fra Midten af 8de Aarh. forbydes »illos sacrilegos ignes, quos niedfyr vocant«. Indiculus superstitionis taler »de igne fricato de ligno, id est nodfyr«, ¹⁾ men naar Kvæget var i Fare, nyttede ingen Forbud, og først i 19de eller 20de Aarhundrede har om ikke Kirken saa Dyr lægerne i hvert Fald tilsyneladende sejret i Europa.

Skildringen fra Møgeltønder er iøvrigt i den bedst mulige Overensstemmelse med andre fra germanske Lande. Karakteristisk for disse synes det at være, at Ilden skulde frembringes ved Gnidning mod Eg. At anden Ild skulde slukkes, er ogsaa et velkendt Træk, derimod synes de gamle Kærlingers Uddrivelse at være noget nyt, men muligt skyldes denne Forholdsregel kun yderlig Forsigtighed, at man ikke skulde komme i Fortræd ved deres Tobaksrygning. —

Angaaende Ordet Nødilds Etymologi maa bemærkes, at det ikke staar i Forbindelse med Nød = Kvæg, hvilket bekræftes af det engelske Needfire, det tyske Nothfeuer og det svenske Gnideld. I Grimm Deutsches Wörterbuch bestemmes Grundbetydningen af »nau«, der er Rodverbet i naudi > noth, som »gnidende og stødende at trænge og indsnævre«, og Nothfeuer og Nødild er saaledes efter Forstavelsens oprindelige Betydning ganske det samme som det svenske Gnideld.

Om Nødild findes iøvrigt i H. F. Feilberg: Ordbog over jyske Almuesmaal II S. 10—11 udmærkede Oplysninger og Literaturhenvisninger.

¹⁾ Grimm: Deutsche Mythologie I S. 571 2. Udg. »Hine ugudelige Ilde, som de kalde n.«. »Om Ild, gneden af Træ, d. v. s. n.«